

OLMAK (TO BE) FİİLİ ve YAPISAL ETKİNLİKLERİ*

ACTUAL AND STRUCTURAL EFFECTS OF BEING

Murat AĞARI**

ÖZ

Olmak (to be) fiili bütün dillerde temel fiil görevindedir. Gerek isim cümlesinin belirleyicisi olması ve gerekse zaman yapısını oluşturması yönüyle temel fiil görevini yerine getirmektedir. Kanaatimizce, dilin insan beyninde olgusal ve ontolojik bir yapı oluşunun göstergelerinden birisi *olmak (to be)* fiilidir. Bu yönüyle ele aldığımızda, bundan önceki akademik çalışmalarda yapılan pek çok tartışmanın önünün kesileceği kanaatini taşımaktayız. Bilindiği gibi dilin kökeni ya da doğuşu üzerine bugüne kadar çok sayıda kuram ileri sürülmüş ve sürülmeye de devam etmektedir.¹ Bu kuramların, temel fiil pozisyonunda bulunan *olmak (to be)* fiili dikkate alınmadan ileri sürüldükleri görülecektir. Bu açıdan değerlendirdiğimizde, *olmak (to be)* fiili dikkate alınarak yapılacak çalışmalar önümüzü daha net görmemizi sağlayacaktır. Bu nedenle çalışmamızın başında Giriş bölümü başlığı altında, kısaca dilin doğuşu üzerine olan tartışmalardan bahsettik. Ardından *olmak (to be)* fiilinin yapısal niteliklerini ortaya koymaya çalıştık. Sonuç bölümünde ise çalışmanın genel bir değerlendirmesini yaptık.

Anahtar Kelimeler: Dil, Dilin Doğuşu, Olmak Fiili, Arapça, İngilizce.

* Bu makale 15.09.2022 tarihinde dergimize gönderilmiş; 17.09.2022 tarihinde hakemlere gönderilme işlemi gerçekleştirilmiş; 12.10.2022 tarihinde hakem raporlarının değerlendirilmesi sonucu yayın listesine dâhil edilmiştir.

Makaleye atf şekli; Murat Ağarı, Olmak (To Be) Fiili ve Yapısal Etkinlikleri, *Karabük Türkoloji Dergisi*, Cilt/Sayı: 5-2 (2022), Karabük 2022, s. 212-229.

ISSN 2667-7253/e-ISSN 2687-3885, DOI: 107596/katud.31122022.008

** Prof. Dr., Karabük Üniversitesi Tarih Bölümü, муратагари@karabuk.edu.tr, Orcid ID: 00000003 1720 4598

¹ Bu konuda bkz: Murat Ağarı, “Dilin Doğuşu Üzerine Mütalaalar”, *Karabük Türkoloji Dergisi*, Cilt/Sayı: 5-1 (2022), Karabük 2022, ss: 37-78.

ABSTRACT

The verb to be (to be) is the basic verb in all languages. It is the basic verb task in terms of both being the determinant of the noun phrase and forming the time structure. In our opinion, language is one of the indicators of the formation of a factual structure in the human brain. Considering the verb to be (to be) in this aspect has features that will prevent many discussions in the past. As is known, a large number of theories have been put forward on the origin or birth of the language. As we will see below, these theories have been realized without taking into account the actual fact of being (to be). A study that will be carried out taking into account the verb in question will allow us to see more clearly in front of us. For this reason, at the beginning of our study, we will discuss the discussions on the birth of language in the Introduction section. Next, we will try to reveal the structural qualities of the verb to be (to be). In the conclusion section, we will make a general evaluation of the study.

Keywords: Language, Birth of Language, Verb to be, Arabic, English.

GİRİŞ

Dil hakkında en basit anlamıyla “*bireyin kendisini çevreleyen evrenle olan iletişimidir*”² diyebiliriz. Bir diğer ifadeyle dil, işaretler sistemiyle işaret edilenin varlığı arasında köprü kuran bir kelimenin, bu benzersiz gücü sayesinde tepeden tırnağa söylemdir.³ Bir başka tarife göre ise insanlar arasında karşılıklı haberleşme aracı olarak kullanılan ve duygu, düşünce ve isteklerin ses, şekil ve anlam bakımından ortak kurallar yardımıyla başkalarına aktarılmasını sağlayan bir sistemdir.⁴ Bir diğer deyişle, insanların meramlarını anlatmak için kullandıkları bir sesli işaretler sistemidir.⁵ İnsanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabii bir vasıta, kendi kanunları içinde yaşayan ve gelişen canlı bir varlık, kendi kanunları içinde yaşayan ve gelişen canlı bir varlık, milleti birleştiren, koruyan ve onun ortak malı olan sosyal bir müessese, seslerden örülmüş muazzam bir

² Harun, Çağlayan, “Rasyonalizm Bağlamında Dilbilim ve Din Dili İlişkisi”, *EKEV Akademi Dergisi*, 2014, Yıl: 18 Sayı: 58, s. 46.

³ Michel Foucault, *Kelimeler ve Şeyler- İnsan Bilimlerinin Bir Arkeolojisi-*, çev: M. A. Kılıçbay, Ankara, İmge yay., 2.bsk., 2001, s. 151.

⁴ Zeynep Korkmaz, *Grammer Terimleri Sözlüğü*, Ankara 1992, s. 43.

⁵ Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, İstanbul 1974, s. 9.

yapı, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir gizli antlaşmalar ve sözleşmeler sistemidir.”⁶

Yukarıdaki tanımlamalar genel olarak dili bir sistem olarak düşünmekte ve organize etmektedir. Bu sistem kurgusundan hareketle, çalışmamızın başında dilin doğuşu üzerine yapılan mütalaalara yer vermek istiyoruz. Bu şekilde yaparak, söz konusu çalışmalarda *olmak (to be)* fiiline ne derece yer verildiğini görmek amacındayız. Muhtemelen bu bağlamda ilk olarak Herodot tarihinde geçen deneyi zikretmek gerekecektir. Dünyada konuşulan ilk dilin hangisi olduğunu ortaya çıkarmak amacıyla M.Ö. VII. yüzyılda Mısır Kralı Psammetikos yeni doğmuş iki çocuğu ağıla kapatarak, yanlarında hiçbir söz söyletmeden büyüttürmüş, iki yıl sonra çocukların ağızlarından Frigya dilinde ekmek anlamına gelen *bekos* sözcüğü duyulmuştur.⁷ Bu deney bize nesnel bir yönelimi göstermekte, söz konusu nesnellik varlık ile dil arasındaki zorunlu ilişkiyi yansıtmaktadır. Varlık ile dil arasındaki bu zorunlu ilişki, varlığın mahiyetini anlamamızı sağlayan en önemli hususlardan birisi olacaktır.⁸ Her ne kadar varlık sorunu ile dilin kaynağı sorununu iç içe ve birlikte ele alınması gereken iki sorun olarak değerlendirmek mümkün gibi görünse de⁹ bahse konu edindiğimiz bu varlığın, dildeki varlık olmadığını söylemek zorundayız.

Benzer bir durum dil-düşünce ilişkisi için de söz konusudur. Dil üzerine çalışan düşünürler, dili, iç ve dış olmak üzere iki yönlü tanımlamaktadır. İç dil ile kastedilen *düşünce*, dış dil ile kastedilen ise *konuşma* ve *semboller* ile ortaya çıkan ürün, yani *dil* olmaktadır.¹⁰ Dikkat edildiğinde dil ve düşünce ilişkisinde konu, insanı insan yapan onu diğer canlılardan ayıran en temel özellikler bağlamında değerlendirilmektedir.¹¹

Eflatun’un *Kratylos* diyalogunda Demokritos’un görüşlerini Hermogenes’in ağzından, Herakleitos’un görüşlerini ise Kratylos’un ağzından aktarması,¹² Aristo’nun insanın konuşabilme yetisine sahip olduğu fikrini kabul ederek, ses ve dil yetisinin tabii ve ilahî, bunların kullanılışlarının beşerî ve ihtiyârî¹³ olduğunu dile getirmesi bize dilin kaynağından ziyade eşyalara verilen

⁶ Mustafa Sönmez, “Kelâmcılara Göre Dillerin Kaynağı Problemi ile İlgili Tartışmalara İlişkin Bir Değerlendirme”, *Kelam Araştırmaları*, 8:1 (2010), s. 184.

⁷ Herodotos, *Tarih*, çev: M. Ökmen, İst., Türkiye İş Bankası Yay., 20. bsk. 2021, s. 118.

⁸ Tuğba Torun, “Varlık ve Dil”, *Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C: III, S: 2, Y: 2019, s. 95.

⁹ Torun, “Varlık ve Dil”, ss: 99-100.

¹⁰ Torun, “Varlık ve Dil”, s. 101.

¹¹ Demir, “Dilin Menşei”, s. 107.

¹² Platon, *Kratylos*, çev: F. Akderin, İst. Say yay. 2015.

¹³ Ragıp Özdem, *Dil Türeyişi Teorilerine Toplu Bir Bakış*, Ankara, 1944, s. 19; R. Demir, *Dillerin Kaynağı*, s. 184-185.

isimlerle ilgilenildiğini göstermektedir.¹⁴ Diğer taraftan *dilin, özünde insanî olduğunu ve bu insanın da özünde dilsel bir varlıktır* olduğunu savunan Herder (1744-1803) ve Wilhelm von Humboldt (1767-1835) gibi düşünürlerin olduklarını hatırlamakta fayda bulunmaktadır.

İslâm dünyasına göz gezdirdiğimizde, dört temel teorinin bulunduğunu görmekteyiz:

1. Vahiy ve ilham (Tevkîf) teorisi: Bu teoriye göre dil tevkîfidir, vahiy ve ilhama dayanır. Başka bir deyişle dil, insanoğluna Yüce Allah tarafından öğretilmiştir.

2. Uzlaşma ve anlaşma teorisi: Bu teoriye göre dil Allah tarafından vahiy ve ilham yoluyla öğretilmemiştir. Dil, insanlar arasında gerçekleşen uzlaşma ve anlaşma sonucu ortaya çıkmıştır.

3. Birleştirici Teori: Bu teori, dilin Yüce Allah tarafından öğretildiğini kabul eder. Ancak uzlaşma tezini reddetmez. Böylece yukarıda bahsi geçen her iki teoriyi birleştirmiş olur. Bu teoriye göre dilin insanlar arasında anlaşmayı mümkün kılacak kadarını Allah öğretmiştir. Geri kalan kısmın ise her iki şekilde (tevkîfi ya da ıstılâhî) oluşması mümkündür.

4. Tevakkuf eden (Çekimser) teori: Bu görüş, yukarıda sayılan her üç teoriden hiçbirisinin diğerinden ispatlanabilirlik açısından daha kesin olmadığını savunur. Bu nedenle ilk iki şıkta yer alan dilin vahiy kaynaklı ya da insan ürünü olduğu yönündeki görüşlerin eşit ihtimalde kabul edilmesi gerektiğini kabul eder.¹⁵

Bu dört teoriden hangisine bakarsak bakalım, dilin yapısallığından uzak görüş beyan ettiklerini görmekteyiz. Aynı şekilde, dilin yapısal özelliklerinin dışında diller arasındaki benzerliklerden ve farklılıklardan dem vurulmadığına şahitlik etmekteyiz. Söz konusu tavırların Fârâbî, İbn Sînâ, Gazzâlî ve İbn Haldûn'da nasıl olduğuna baktığımızda ise karşımıza aşağıdaki gibi bir tablo çıkmaktadır:

- Fârâbî

Fârâbî, meseleyi “dili Allah, insana vahiy yoluyla mı (tevkîfi) öğretti yoksa dil insan ürünü müdür? (ıstılâhî/ tevâtüî)” tartışmasına girmeden, daha doğrusu çözüme imkânı bulamayacağı bir çelişkiye saplanmaktan uzak durarak ele alır. Ancak dilin ortaya çıkışını ilk olarak, insanların toplum halinde yasamaları sonucu birbirleriyle iletişim kurma ihtiyacı hissetmelerine bağlayan Fârâbî, dilin

¹⁴ Gordon Winan Hewes, *Dilin Doğuşuna İlişkin Kuramlar*, çev: H. Boynukara-B. C. Tanrıtanır, YYÜ Fen-Edebiyat Fak. yay., ty., s. 7.

¹⁵ Ramazan Demir, “İbn Hazm’a Göre Dilin Menşei ve İlk Dil Problemi”, *Usûl*, 10 (2008/2), ss: 108-110.

kullanımı üzerinde anlaşarak uzlaştıklarını belirtir. Bu sebeple toplumda iletişim aracı olarak kullanılan işaretler sistemi için *lisan* kavramını kullanır. Her toplumun kullandığı semboller farklı olacağı için toplumların konuşacağı lisanlar da farklı olacaktır. Fârâbî, böylece insanların farklı lisanlara sahip olmalarına açıklık getirmiş olur.¹⁶ Lisanın temellerini dile ve taklit kabiliyetine dayandırarak, lisanlar arasında gördüğü benzerlikleri tarihi, coğrafi ve antropolojik şartların gereği olarak ifade eder. Ancak temelleri düşünceye dayanan dili ise tüm bu benzerliklerin soyut bir bütünlüğü olarak görür. Bu sebeple dilin kökenini iki şekilde, metafiziksel ve dil yetisinin akılla ilişkisi bağlamında açıklar.¹⁷ Ona göre insanlar arasında iletişimde bulunma imkânı ancak ortak kullanımda anlaşmayla mümkün olur. Kelimeler yalnızca araçtır. Aynı dili konuşan insanlar belirli kelimeleri kullanmak için uzlaşmışlardır.¹⁸ Fârâbî'nin *dilin/ el-lüga* oluşumu için *tabîi meleke* ve *insanın fitratında bulunan potansiyel kuvvet* kavramlarını kullanması dikkat çekicidir. İnsan konuşma olgusunu söz konusu meleke ve fitratındaki potansiyel kuvvet ile gerçekleştirmektedir. Yani insanoğlu konuşmayı gerçekleştirebilecek bir kabiliyet ve yetenek ile dünyaya gelmektedir.¹⁹

- İbn Sînâ

İbn Sînâ'ya göre lafızlar ister vahiy ve ilham yoluyla ister insanın tabiatı gereği fitrî bir şekilde, ister bir topluluğun uzlaşmasıyla oluşsun delâletleri uzlaşımaldır. Bu lafızlar insanlara ilk olarak bir öğretici tarafından öğretilmiş ve söz konusu kişiye Allah kanalıyla ve onun adlandırmasıyla (*vad*⁶) ulaşıp olsa da durum değişmez. Çünkü insanlar, bir anlamı göstermesi için tayin edilen lafzı başka bir anlama delâlet etmesi için kullanabilir. İbn Sînâ açısından dilin kaynağının tevkîfî ya da ıstılâhî olması önemli değildir. Önemli olan dilin kullanılmasıdır. Dili ve lafızları kullanan ve lafzın anlama delâletini belirleyen ise insandır. Bu bakış açısıyla İbn Sînâ, dil yetisini dil olgusundan ayırmaktadır. Onun için önemli olan dil olgusu, yani dilin kullanım boyutudur ve dilin kullanım boyutu, tamamen uzlaşım yoluyla gerçekleşmektedir.²⁰

¹⁶ Ramazan Demir, *Arap Dilbilimcilerine Göre Dilleri Kaynağı Meselesi*, Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Üniv. Sos. Bil. Enst., İstanbul 2008, s. 190.

¹⁷ Hülya Altunya, *Fârâbî'de Dil Felsefesi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2003, ss: 53-54.

¹⁸ Altunya, *Fârâbî'de Dil Felsefesi*, s. 58.

¹⁹ Demir, *Dillerin Kaynağı*, s. 190.

²⁰ Demir, *Dillerin Kaynağı*, s. 191.

- Gazzâlî

İslam dünyasının önde gelen filozoflarından biri olan Gazzâlî de dil tartışmalarına değinmiş ve dilin kaynağı ile ilgili belli başlı üç görüşün varlığına dikkat çekmiştir:

- Bazı bilginler, dilin insanların anlaşmaları yoluyla doğup geliştiğini ileri sürmüşlerdir. Bunlara göre; dillerin tevkîfî olması, yani insanüstü bir güç tarafından konulmuş olması mümkün değildir. Çünkü tevkîf sahibinin lafzı, daha önce mevcut bir ıstılah ile, muhatap tarafından anlaşılmadıktan sonra tevkîften bahsedilemez.

- Bazı bilginler, dillerin insanüstü bir güç (*tevkîf*) tarafından ortaya konduğunu ileri sürmektedirler. Nitekim, dilin tamamlanabilmesi için bir hitaba, bir nidaya ve dilin konulmasına (*vaz'*) ihtiyaç hissettiren bir çağrıya gerek vardır.

- Bazıları dili oluşturmanın ereğine işaretin ve yönlendirmenin oluşacağı miktarın, insanüstü bir güç tarafından, geri kalanların ise uzlaşma (*ıstılah*) yoluyla olduğunu ileri sürmüşlerdir. Ona göre burada zikredilen görüşlerin üçü de aklen mümkündür.²¹

- İbn Haldûn

İbn Haldûn, konuşabilme yeteneği ile konuşma olgusunu birbirinden ayırmaktadır. Konuşabilme yeteneği insanda bulunan diğer yetiler gibi biyolojik olup fitrîdir; konuşma olgusu ise söz konusu yetinin bir ürünüdür. Onun dil tanımından ve *Mukaddime*'sindeki görüşlerinden dile ilişkin şu tespitleri yapmak mümkündür:

- Dil ifade, iletişim ve bildirişim aracıdır. İbn Haldûn, dilin insancıl bir bildirişim ve iletişim aracı olduğunu eserinin pek çok yerinde dile getirmektedir. İnsan dile, kendisi ve çevresindeki insanlar arasındaki iletişim ve bildirişim eylemini gerçekleştirmek, içindekini açığa vurmak için başvurur. Zira konuşan, sözü aracılığıyla kendi içindeki düşünceleri diğerlerine ulaştırmayı amaçlamaktadır. Düşünceler de ancak taşıyıcı olan dil aracılığıyla ortaya çıkabilir. Dil insan zihnindeki fikirleri dinleyiciye ulaştırır.

- Ona göre dil, insanın diliyle gerçekleştirdiği bir faaliyettir. Sözel anlatım, sözel bildirişim sadece sözün ve onunla ilişkili anlamların bizatihi yapısı aracılığıyla belirlenmez; aksine o anlatım/bildirişim boyunca oluşan dile has bir eylem aracılığıyla gerçekleşir.²²

- Dil, amaçlı bir eylemdir. İnsan kendini kuşatan çevre ve şartlara karşı tavrını anlatmak için dili kullanır. Bu çerçeveden bakıldığında dil, aklî bir

²¹ İbrahim Çapak, "Sokrates ve Gazalî'ye Göre Dil'in Menşei", *Dini Araştırmalar*, C: 6, s: 18, ss: 68-69.

²² İbn Haldun, *Mukaddime*, Haz: S. Uludağ, İstanbul, Dergâh yay., 2021, s. 1014.

çalışmadır. Dili kullanabilme ve onunla iletişim kurabilme gücündeki her kişinin yapacağı bir eylemdir.

- Dil, uzlaşılabilir terimlerdir. Dilin terimsel ve uzlaşmacı özelliği, dillerin farklılığını ve bir toplumdan diğerine olan değişmesini açıklamaya yardımcı olmaktadır. İbn Haldûn bu belirginleşmeyi, bir toplumla diğeri arasındaki terimlerin anlaşmazlığına bağlamaktadır. *Mukaddime*'de dilin, zimmî bir ıstılah/uzlaşma olduğunu ifade etmektedir.

- Dil, lisânî/ dilsel bir melekedir. Dil, lisanda yerleşik ve sanatlara benzeyen bir melekedir. Kişinin kendini iyi veya noksan ifade etmesi, bu yeteneğin eksik veya tamam oluşuna göre belirlenir. Böylece dil, konuşan için iletişim, bildirişim ve anlatım aracı olmaktadır.²³

Yukarıda dile getirdiğimiz, dört Müslüman bilgenin yaklaşımında dilin genele hitap eden yönlerini bulmaktayız. Tıpkı Batılı görüşlerde olduğu şekliyle, Doğulu görüşlerde de kelimeler üzerine görüş beyan etme ve *adlandırma* üzerinden dili açıklama durumu söz konusudur.

1. TEMEL FİİL OLARAK OLMAK (TO BE) FİİLİ

Kanaatimizce Yüce Yaratıcı insanı zihinde bulunana delâlet etmesi için sesleri, harfleri ve harflerin birleşmesiyle oluşan sözcükleri kullanabilecek bir yapıda yaratmıştır.²⁴ Bu çerçevede ilim kavramı *Kur'an*'da -terim olarak- sahasını Allah'ın marifetinin ve kullukla ilgili meselelerin teşkil ettiği bilgidir.²⁵

Şüphesiz ki, fiil, her ifadenin vazgeçilmez şartıdır. Onun olmadığı yerde dilden de söz edilemez. Fiillerin içerisinde merkezî bir öneme sahip olan ise *olmak* fiilidir. Dilde, varlığı belirtme biçimi yani *olmak* fiili, dilin mutlaka olması gereken parçasıdır. Varlık, bu basit kelime içinde temsil edilir. Aynı zamanda *olmak* fiili, dilin içinde temsili bir varlığa sahiptir. Temsilî varlık olması bakımından, işaret ettikleri ile arasında uygunluk olan, başka bir kelimedenden uyarlanmış olabilen, fakat doğruluk değeri olmayan bütün işaretlerden farklıdır. Nesnelere kelimeleri birbirine bağlayan bu fiil sayesinde varlık, dilde var olabilmekte ve onun varlığıyla dil, insanlar arasında iletişimi sağlayan ortak bir ifade görevini üstlenmektedir.²⁶

²³ Yakup Civelek, "VII.-XI. Yüzyıl İslam Dil Olgusuna Yaklaşımlar ve Batılı Dilbilimcilerle Mukayesesi", *YYÜ İlahiyat Fakültesi Kur'an ve Dil-Dilbilim ve Hermenötik Sempozyumu*, Van 2001, ss: 220-221.

²⁴ Demir, "*Dillerin Kaynağı*", s. 116.

²⁵ İsmail R. Faruki, *Bilginin İstâmîleştirilmesi-Genel Çalışma Planı ve İlkeler-*, çev: F. Kuru, İstanbul, Risale yay., 3. Bsk. 1995, s. 10.

²⁶ Altunya, *Fârâbî'de Dil Felsefesi*, s. 83.

Klasik Arapçada varlık düşüncesini *kâne/كان* fiili açıklar. Ayrıca pratik olarak *varolma* fiiline karşılık gelir. Bunların dışında, *oluş* fikri de *kâne/kevn* fiiliyle anlatılır. Ancak *varlık* yani *kendini var olarak bulmak* anlamını ifade etmeye *kâne* fiili yeterli gelmemesinden dolayı felsefi dilde *v-c-d/ وجد* fiili kullanılır.²⁷ Fârâbî felsefesinin söz dağarında *olmak* fiili varlık bildiren fiiller arasında yer alır ve Arapçada bu fiilin dışında varlığı ifade eden fiiller ve onların sayısının fazla olması hakkında bilgi verir: “Fiiller, varlık bildiren fiiller ve varlık bildirmeyenler olarak ayrılır. Varlık bildirenlere örnek *idi/kâne, olacak/yekûnu, var oldu/vucide, var olur/yücedu, oldu/sâra, olur/yesîru* ve bunlar gibi olanlarla onların yerine kullanılanlardır. Çünkü bazen bunların yerine *esbaha, emsâ ve zalle* ve benzeri fiiller de kullanılır. Onların yerine kullanılanlar, bir şeyin başka bir şeyde var olduğuna ve haberin haber verilenle iribatına delalette kullanılmaları sebebiyle, varlığa ilişkin/varlık bildiren fiiller olarak isimlendirilir. *Zeyd gittiğinde, Zeyd giden olarak var olur* ve *Zeyd alim oldu* sözlerimizde olduğu gibi. Bunlar bazen haberin, kendisinden haber verilenle bağına delalet etmede kullanılır, bazen de onların her biri kendi başına haber olarak kullanılır. Mesela (*Zeyd’in*) varlığa geldiğini veya yaratıldığını ifade etmek istediğimizde *Zeyd oldu, var oldu/Zeydun kâne* ve *Zeyd var oldu/Zeydun vucide* sözümüz böyledir. Söz konusu varlık bildiren fiiller ancak *haber/yüklem* ile kendisinden *haber verilenin/konunun* her ikisi isim olduğunda ve biz de üç zamana delalet etmeyi istediğimizde bağ olarak kullanılırlar: *Zeyd fasih idi/kâne, Zeyd fasih olacak/yekûnu* ve *Zeyd fasihtir* sözlerimiz buna örnektir. Varlık bildiren fiillerin, şimdiki zamanda açık olarak değil de gizli olarak kullanılması (Araplarda) adet olmuştur. Mesela *Zeyd fasihtir/Zeydun fasihun* sözümüzde bu ikisi arasında kendilerine göre *o fasihtir/hüve fasihun* lafzına delalet eden şeyi gizlerler (ve o şekilde anlarlar). Böylece, şimdiki zaman bağlamında varlık bildiren fiil veya varlık bildiren fiil yerine kullanılan fiil, bu sözcük/lafza olur.”²⁸

²⁷ A. M. Goichon, *İbn Sinâ Felsefesi ve Ortaçağ Avrupasındaki Etkileri*, çev: İ. Yakıt, İstanbul, Ötügen yay., 1993, ss: 62-63.

²⁸ Yaşar Aydın, *Fârâbî'nin “el-Fusûlu'l-Hamse” Adlı Eseri: Tahlil ve Çeviri Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 27 (2018/1), ss: 17-72. Söz konusu metin “Fârâbî, Fusulu'l-Hamse, Çev. Mubahat Türker Küyel, DTCF, C.XVI, S.3-4, 1958, s. 200-201” şeklinde yayınlamıştır. Ancak biz bu metne ulaşamadık ve Hülya Altunya'nın çalışmasından kullandık: “(Var)dır, (var) idi, (var) oldu, (var) olur, oldu, olur gibi ve bunlara benzeyen fiiller, varlık bildirirler. *Asbaha, emsâ ve zalla* vb. fiiller de varlık fiillerinin yerine kullanılırlar. Bu fiillere bir şeyin, diğer bir şey hakkında var olduğunu göstermeleri ve *haber* ile *haber verilen şeyin* bağına delâlet etmelerinden dolayı varlık bildiren fiiller denilir. Kimi zaman bu fiiller, *haber* ile *hakkında haber verilen* arasındaki bağı göstermek üzere, kimi zaman da her birinin kendisi *haber vermek* üzere kullanılır. Örneğin, *Mehmet'in* yaratıldığı ifade edilmek istenildiğinde, *Mehmet vardır* veya *Mehmet mevcuttur* denilir. *Haber* ile *hakkında haber verilenin* her ikisi de ad olduklarında ve üç zamanın gösterilmesi istenildiğinde, bu fiiller bağlantı için kullanılır. Örneğin, *Mehmet fasih konuşan biri oldu* veya

Benzer şekilde Farsçada bulunan *bûden*/ *بودن* fiili de aynı işlevi görmekte ve *idi*, *oldu* anlamlarını vererek cümleye işlev kazandırmaktadır. Türkçemizde ise bu yapının karşılığı -imek fiili olmaktadır.²⁹

Varlığı belirtme biçimi olmadan dil olmaz, ama dil olmadan da onun bir parçasından ibaret olan olmak fiili olmaz. Bu basit kelime, dil içinde temsil edilen varlıktır; ama aynı zamanda dilin temsili varlığıdır da -bu, onun söylediği şeyi iddia etmesine olanak vererek, onu hata veya doğru yapabilir kılmaktadır-. Bu açıdan, işaret ettiklerine uygun, sadık, uyarlanmış olabilen, ama asla doğru veya yanlış olmayan diğer bütün işaretlerden farklıdır. Dil, işaretler sistemiyle işaret edilenin varlığı arasında köprü kuran bir kelimenin bu benzersiz gücü sayesinde, tepeden tırnağa söylemdir.³⁰

Öylesine ki, *olmak* fiili esas olarak, her dilin işaret ettiği indirgeme işlevine sahip olacaktır. İşaretleri ona doğru taşıdığı varlık, düşüncedeki varlıktan ne daha az ne de daha fazladır. Bir XVIII. yüzyıl sonu gramercisi, dili bir tabloyla kıyaslayarak, adları biçimler, sıfatları renkler ve fiili de bunların üzerinde gözüktükleri tual olarak tanımlamaktaydı. Kelimelerin çizimi ve parlaklığı tarafından tamamen örtülmüş, görünmeyen, ama dile resmini değerlendirme

Mehmet fasih konuşandır sözleri böyledir. Arapçada varlık bildiren fiiller, şimdiki zaman hakkında belli edilmeden, gizlenerek kullanılır. Meselâ, *Mehmet fasih konuşan(dır)* cümlesinde, *fasih konuşan* sözüne delâlet eden şey gizlenir. Burada şimdiki zamana delâlet ederek varlık bildiren fiilin yerini tutan şey, bu isimdir. Böylece o, *hakkında haber verilen* şeyin bir başka şeye birleştirilmeye ihtiyacı olmadan kendisi, *haber* olur. *Mehmet insan(dır)* cümlesinde olduğu gibi fiilin kendisi *hakkında haber verilen* addır. Ayrıca fiil, başka bir şeye birleştirilmeye ihtiyaç duymadan *haber* olabilir. Ancak o, *hakkında haber verilen* ya da bir *bağ* ile birleştirilen olamaz. *Yürüyen insandır* denilmeden *yürür şöyledir* denilemez. O halde, *yürür* sözü ile "...*yen*" sözü birleştirilir ve *haber olan yürür* sözü, bir *bağ* ile ya da başka bir şeyle birleştirilmeden *Mehmet yürür* denilir." Bkz: Altunya, *Fârâbî'de Dil Felsefesi*, ss: 83-84.

²⁹ Uluhan Özalan bu noktadaki tartışmaya şu şekilde katkıda bulunur: "Bizim cevheri ek fiil terimiyle ifade ettiğimiz dilbilgisi unsuru Batı dillerinde çoğunlukla "kopula" terimiyle karşılanmaktadır (Alm. Kopula, Fra. Copule, İng. Copula). Kopulanın kelime anlamı "bağlayan unsur"dur. Bir dilbilgisi terimi olarak ise özne ile özneyi niteleyen bir sıfatı ya da ismi özneye bağlayan fiil olarak kullanılmaktadır. Trask'ın gramer terimleri sözlüğünün copula maddesinde "özneyi karakterize eden yüklem ile özneyi bağlayan unsur" açıklaması yapılmıştır. Bu bakımdan İngilizcede copula yanında linking verb (bağlayıcı fiil) teriminin de kullanılması anlamlıdır. Bizde de bazı araştırmacıların kullandığı "koşaç" aynı anlama gelmektedir. Cevheri ek fiili karşılamak için koşaç terimini tercih eden araştırmacılar, tahmin edilebileceği gibi, bu morfemin özne ile yüklem arasında bağ görevi üstlendiğini belirtmişlerdir. Berke Vardar'ın dilbilim terimleri sözlüğünde koşaç şöyle açıklanmıştır: "Yüklemi özneye bağlayan öge. Türkçede eylemin üçüncü kişi eki -dir, koşaç (bildirme koşacı) olarak kullanılır; değil biçimbirimi olumsuzluk koşacıdır." Bkz: Uluhan Özalan, *Türk Dilinde Cevheri Ek Fiil*, Basılmamış Doktora Tezi, Sakarya, Sakarya Ün. Sos. Bil. Ens., 2014; ss: 11-12.

³⁰ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 151.

yerini sağlayan tuval, fiilin işaret ettiği şey, sonuçta dilin temsili karakteri, onun bağlantısının düşüncenin içinde olduğu ve işaretlerin sınırını aşabilecek ve onları hakikat içinde kurabilecek yegâne kelimenin, bizatihi temsilin kendinden başka bir şeye ulaşmadığıdır. Öylesine ki, fiilin işlevi, bu işlevin tüm uzantısı boyunca kat ettiği dilin var oluş tarzı tarafından belirlenmiş olmaktadır: konuşmak, aynı anda hem işaretlerle temsil etmek hem işaretlere fiil tarafından komuta edilen sentetik bir biçim vermektir.³¹

Destutt'un dediği gibi, fiil yüklemidir: bütün yüklemelerin dayanağı ve biçimidir: “olmak fiili bütün cümlelerde bulunur, çünkü bir şeyin... olduğunu söylemeden, şu veya bu şekilde olduğunu söylemek mümkün değildir. Ama bütün cümlelerde yer alan şu *dir* (Fransızcada *est* [dir] ayrı bir kelimedir) kelimesi, buralarda hep yüklem bir bölümünü meydana getirir; her zaman bu yüklem başı ve tabanıdır, genel ve ortak yüklemidir.” Fiilin işlevinin bu noktaya geldikten sonra, üniter genel gramer alanının yok olmasından sonra, artık ancak çözülebilir nitelikte olduğu görülmektedir. Saf gramatikal unsur boyutu serbestliğine kavuşturulunca, cümle artık sentaksın bir biriminden başka bir şey olmayacaktır. Fiil orada, diğer kelimelerin arasında, kendine özgü uyum, bükülme ve tümleş sistemiyle birlikte yer alacaktır. Diğer uçta, dilin dışı vurma gücü, gramerden daha eski olan, özerk bir sorunun içinde yeniden ortaya çıkacaktır. Ve dil, XIX. yüzyılın tümü boyunca, fiilin esrarlı doğası içinde sorgulanacaktır: fiilin varlığa daha yakın olduğu, onu adlandırmaya, aktarmaya veya onun temel anlamını belirtmeye, onu tamamen aşikâr kalmaya ehil olduğu yerde. Varlık ile dilin ilişkileri karşısındaki bu şaşkınlık, Hegel'den Mallarmé'ye kadar, fiilin gramatikal işlevlerin türdeş düzenine yeniden dahil edilmesini tereddütlü kılacaktır.³²

Aynı konu farklı bir yönüyle Fârâbî tarafından da işlenmiştir. Ona göre varlık hakkında bilgi veren fiillerin cümle içerisindeki işlevi, yüklem konu ile bağlantısını kurarak konunun özünde var olduğunu göstermesidir. Eğer fiilin kendisi yüklem ise, bu durumda fiil, varlık bildiren başka bir fiile ihtiyaç duymadan yüklenmiş olduğu konu ile kendisi arasındaki bağlantıyı gösterir. Varlık bildiren fiiller, *yüklem olan ismin yanına gelirler ve onun konu ile bağlandığını, onun konu hakkında vârid olduğunu ve yüklem olan ismin konu hakkında hangi belirli zamanda vârid olduğunu gösterirler. Mehmet âdil oldu*” sözünde olduğu gibi.³³ Fârâbî, varlık bildiren fiillerin gerçek yüklem olamayacağı görüşündedir. Çünkü, fiilin cümlede *yüklem* görevini almasının nedeni, bir konuya delâlet etmek veya bir konuya işaret etmek içindir. *Varlık* ise kendisinden

³¹ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 152.

³² Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, s. 153.

³³ Mübahat Türker Küyel, *Fârâbî'nin Peri Hermeneias Muhtasarı*, Ankara, AKM yay., 1990, s. 77.

daha açık bir kavram olmayan sadece *tenbih* için kullanılan kavramlardandır. Mutlak varlığı temsil eden birinci cevherler ise hiçbir zaman yüklem olamaz.³⁴ Fârâbî'nin dil felsefesinde varlık bildiren fiiller cümle içerisinde görevlerini *varlık bağlacı* olarak da yerine getirirler.³⁵

Fiil, ad ve edatın her biri, yalnız başına ve kendiliğinden anlaşılabilen bir anlamı gösteren tekil bir özdür. Ancak bunlardan hiçbiri göstermiş oldukları anlamın zamanını zatı ve şekli itibariyle göstermezler. Bununla birlikte fiil, yapısı ve zatı bakımından içinde bulunduğu anlamı gösterir. Örneğin, *yürüdü*, *yürüyor* ve *yürüyecek* fiilleri, anlamın içinde bulunduğu zamanı zatı olarak gösterir. Edat, kendi başına bulunduğu bir anlamı göstermeyen ancak ad ve fiille bir arada bulunduğu anlamı olan sözdür. Bu nedenle, o, zamanı bir arada bulunduğu sözle gösterir.³⁶

Fârâbî, dil ilminin iki kısım halinde değerlendirir:

1. Herhangi bir halk arasında bir manaya delâlet eden kelimeleri ezberlemek ve onlardan her birinin delâlet ettiği şeyi bilmektir.

2. Kelimelerin kanunlarını bilmektir.³⁷

Ona göre kelimelerin toplu oldukları zamandaki kanunlarını bildiren ilim iki kısımdır:

1. Kelimeler toplu oldukları veya bir tertip içine konuldukları zaman, isim ve fiillerin sonlarının nasıl olacağını gösteren kanunları verir.

2. Kelimelerin birbirleri ile birleştirilmelerinin ve yan yana gelmelerinin bu dilde nasıl olduğunu gösterir ve bunların kanunlarını verir.³⁸

Fârâbî, *kavl* teriminden türetilen *makûl* terimini, *işaretle gösterilen bir ferdin betimlendiği sözün gösterdiği tüm anlamlar* olarak adlandırır. Varlığın nitelikleri hakkında bilgi almak maksadıyla ona sorular yönelir. Bu soruların cevaplarından türetilen kelimelerle varlığı adlandırır. Bu soru edatları şunlardır: *Metâ*, varlığın zamana nispeti, *eyne*, varlığın mekânı, *keyfe*, varlığın niteliği, *kem*, varlığın niceliği, *eyyü*, varlığın hangi şey olduğu, *mâ*, varlığın mahiyeti hakkında bilgi verir. *Keyfe*, *kem* ve *mâ* edatlarının sonuna *iyye* takısı getirilerek *keyfiyyet*, *kemmiyyet* ve *mahiyyet* adları elde edilir ki, bu terimler de kategorilere ad olarak verilir. Böylece o, kategorileri soru edatlarına dayandırarak dilin metafiziksel ve

³⁴ Mübahat Türker Küyel, *Aristoteles ve Fârâbî'de Varlık ve Düşünce Öğretileri*, Ankara, AÜDTCF yay., 1969, s. 115.

³⁵ Altunya, *Fârâbî'de Dil Felsefesi*, s. 84-85.

³⁶ Altunya, *Fârâbî'de Dil Felsefesi*, s. 90.

³⁷ Fârâbî, *İhsa'ül-Ulûm-İlimlerin Sayımı*, çev: A. Ateş, İstanbul, MEB yay., 1990, s. 57.

³⁸ Fârâbî, *İhsa'ül-Ulûm*, s. 61.

sezgisel yönüne işaret eder. O, varlığın *ne* olduğuna dair bilgi alınmasını sağlayan soru edatlarından, *mâ*, *eyyü* ve *keyfe* ile *neyi*, *ne kadar* ve *nasıl* bilebilirim sorularının cevaplarını arar. Bu soru edatlarının kastetmiş olduğu anlamları analiz ederken diğer taraftan da düşüncenin sınırlarını belirlemeye çalışır. *Mâ* soru edatı, bir şeyin mahiyetini, onun parçasını ve yapıcı unsurlarını sorar. Halkın bu edatı kullandığı anlam ile felsefe ve mantıkta kullanılan anlam farklıdır. Halk, anlayamadığı veya bilmediği bir şey için “*o, ne anlama gelir?*” sorusunu sorar. Ona göre *mâ* edatı, *duyulanabilen şeylerin ne olduğunu* ve *akledilmiş bir anlamı gösteren bir ada birleşerek onun ne olduğunu* felsefi bir biçimde açıklar. Böylece varlığın mahiyetinin ve özünün bilgisi elde edildikten sonra varlığın mahiyetinin ayırımlarını soran *eyyü* sorusunun niteliklerini araştırır.³⁹

Bir lafzın bir anlama delâlet edip onu göstermesine adlandırma denir. Adlandırmanın nasıl gerçekleştiği yani kimin tarafından yapıldığı başlı başına bir problem olup gizemini hep korumuştur.⁴⁰ Buna karşılık, doğalcı görüşün savları şöyle sıralanabilir:

1. Adlar, başkalarına bilgi vermek/bir şey öğretmek (*didaskain*) içindir,
2. Adlar ile onların adlandırdıkları şeyler arasında doğal bir bağ vardır,
3. Bir şeyin, tek bir doğru adı vardır,
4. Adları ilk veren insan değil, onun üstünde bir güç olmalıdır.⁴¹

Fiilin ya da eylemin işlevsel yönü üzerine “*Mimarlık ve Dil*” adlı makalesinde Kahtan el-Medfey, İngilizce ve Arapça arasında bir mukayese yapar: İngilizce *özne+yüklem+tümleç* şeklinde kuruludur; Arapça ise *yüklem+özne+tümleç* şeklinde. Buradan hareketle *I stand up/ ben durdum* ile *vekaftu/ durdum ben* cümlelerini mukayese eder. İngilizcede önce *özne*’nin zikredilip *eylem*’in sonda geldiğine, Arapçada ise, önce *eylem*’in zikredilip, sonra *özne*’nin geldiğine dikkat çeker. Buradan hareketle: “İngilizce bireycidir. Bireyi, özneyi esas alır, hatta mimarisi dahi buna göre şekillenmiştir. Araplar ise Arapçanın bu yapısından dolayı eylemi, dolayısıyla toplumu esas alırlar. Özne (birey) daha sonra gelir.” demektedir. Nitekim Montgomery Watt da farklı bir şey yapar: “*Câe bi’l-kitabi* ibaresini, *kitapla geldi* diye mi tercüme edeceğiz, *kitabı getirdi* diye mi tercüme edeceğiz?” der. Bu farklılıktan hareket ederek: “Arap dili insanları önemser, nesneyi değil; yani *kitapla geldi* cümlesinde insandır önemli

³⁹ Altunya, *Fârâbi’de Dil Felsefesi*, s. 87.

⁴⁰ Demir, *Dillerin Kaynağı*, s. 11.

⁴¹ R. Levent Aysever, “Kratylos: “Adların Doğruluğu ve Bilgi”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 2002 / Cilt: 19 | Sayı: 2, ss: 155-156.

olan. Oysa İngilizce, *kitabı getirdi* şeklinde insanı değil, nesneyi ön plana alır.” demektedir.⁴²

Bir diğer yönüyle dilin üretim yetisi sınırsızdır. Her dil sonsuz sayıda sözcük ve cümle üretebilecek yeterliliktedir. Afrika’da konuşulan bir kabilenin dili başka dillerde üretilen kavram ve nesnelere adalandırabilecek yeterliliktedir.⁴³ Fakat bu durum acaba eylem ya da yüklem açısından geçerli midir? Örneğin bizler, bugünkü imkanlarımızla henüz keşfedilmemiş temel bir eylemin varlığından bahsedebilir miyiz? Ya da İngilizce’de bulunan düzensiz fiillere bir yenisini daha ekleyebilir miyiz? Ya da Arapçada *altı bab* olarak adlandırılan yapıya bir yedinci bab ekleme imkânımız var mıdır? Dilbilimcilerin yaptıkları şekliyle daha da geliştirilebilecek olan bu sorulara verilecek yanıt, büyük olasılıkla *hayır* olacaktır.

O halde diyebiliriz ki hiçbir dil diğer bir dilden üstün değildir. Mamafih dil, sadece düşüncemizi değil aynı zamanda davranışlarımızı belirleyen bir unsurdur⁴⁴ ve ait olduğu toplumun gereksinimlerine cevap verebilecek yeterliliktedir. Her toplum, kendi doğal yaşamını sürdürebilecek yeterlikte bir dile sahiptir. Her bir dil, ait olduğu toplumun iletişim gereksinimlerini karşılayabilecek yeterlik ve potansiyeldedir.⁴⁵ Birbirinden çok farklı olduğu sanılan Arap ve Latin alfabeleri dahi aynı kökenden gelişmiştir.⁴⁶

Dilin bir diğer özelliği, milletlerin tarihlerinin ve kültürel hafızalarının taşıyıcısı olmasıdır. Bu özelliğin gerektiği şekilde işlevsel olması ve işlevselliğini yerine getirebilmesi, tarihi ve kültürü oluşturan unsurların dildeki karşılıklarının ve dilsel sembollerinin devam ettirilmesi ile sağlanabilecektir. Bir başka deyişle, bir millete ait tarih ve kültür içerisinde anlam kazanan kavramların, anlam içeriklerinde büyük çaplı değişime uğramadan dil içerisinde kullanılır olması ve böylece sürdürülebilir olması gerekmektedir.⁴⁷ O halde adları koyan yasa koyucu, sözcükler yolu ile şeylerin gerçekliğini yansıttırandır. Şeylere ad vermek, tıpkı boyalarla resim, sesle musiki yapmak gibidir. Sözcükler ya da isimler gerçekliğin resmini vermektedirler.⁴⁸ Dil ile anlam arasındaki ilişki istence (irade) bağlı

⁴² Dücane Cündioğlu, *Kur'an, Dil ve Siyaset Üzerine Söyleşiler*, İst. Kitabevi yay. 1998, ss: 32-33; Torun, “Varlık ve Dil”, s. 102.

⁴³ Süre Eker, “Ana Altaycadan Modern Türk Dillerine Modern Bir Bakış”, *Türk Kültürü El Kitabı*” editör: İ. Çapcıoğlu-H. Beşirli, Ankara Grafiker yay., 2015, s. 113.

⁴⁴ Cündioğlu, *Söyleşiler*, s. 34.

⁴⁵ Eker, “Ana Altaycadan Modern Türk Dillerine”, s. 113.

⁴⁶ Eker, “Ana Altaycadan Modern Türk Dillerine”, s. 115.

⁴⁷ Torun, “Varlık ve Dil”, s. 103.

⁴⁸ Ali Durusoy, “Aristoteles'ten Gazzali'ye Klasik Mantıkta Anlam Kuramı”, *M. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 28 (2005/1), s. 38-39.

olduğu için yeryüzünde birçok dil ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla insanlık dillere göre uluslara ayrılmıştır. Aynı durum yazı ile dil arasındaki ilişki için de geçerlidir. Bu demektir ki yazı ile dil arasındaki ilişki zorunlu değildir. Yazı da insan iradesiyle konulduğu için uluslara göre değişiklik gösterir.⁴⁹ Bütün imkânlarıyla mevcut hâline yavaş yavaş erişmiş olsa bile, dil daha ilk gününde eksiksizce kurulmuştur. Tıpkı tomurcukta çiçeğin bütün aslî kısımlarıyla tastamam var olmasındaki gibi; her ne kadar kısımları henüz tamamen açılıp serpilmiş olmasa da.⁵⁰ Dilin bütün birimleri incelenecek olursa, başlangıçtan itibaren donanımı tamamlanmış unsurlarıyla karşılaşılabilecektir. Bütün bunlara rağmen dil, kendisini yenileyen bir unsurdur.

2. OLMAK (TO BE) FİİLİNİN YAPISALLIĞI

Olmak (to be) fiili, temel fiil olmasının yanında Türkçe, Arapça ve İngilizcede *cümle* dediğimiz kurguların arasındaki ayrımı da yansıtmaktadır. Bilindiği üzere İngilizcede *düzensiz fiiller* bulunmaktadır. *Olmak (to be)* fiili düzensiz olarak şu şekilde verilir:

V1	V2	V3
Present	Past	Past Participle
Be (am- is-are)	was- were	been

Olmak (to be) fiilinin Present halinin (am-is-are) şeklinde açıklandığı dikkate alınacak olursa, aslında ne demek istediğimiz de anlaşılmıştır. Zira,

“*I am a student*” cümlesi aslında “*I be a student*” şeklindedir ve bu haliyle bir fiil cümlesidir. İsim ve fiil cümlelerinin varlıkları yanında, Fiil cümlesinin İsim cümlesine dönüşümü farklı bir çalışmanın konusudur. Burada ifade etmek istediğimiz nokta İngilizce dahil olmak üzere Arapça ve Türkçede de benzer bir durumun söz konusu olmasıdır. Konu geçmişe yöneldiğinde aynı cümle “*I was a student*” şekline dönerek yapısal bir Past/ Geçmiş özelliği kazanmakta ve bütün yönleriyle görünür olmaktadır.

Türkçede:

“Ben öğrenciyim/ Ben öğrenciydim” yapısı ile

Arapçada:

“كنت طالب/انا طالب” yapısı benzerdir. Her üç dilde

⁴⁹ Durusoy, Anlam Kuramı, s. 41-42.

⁵⁰ Ernest Renan, *Dilin Kökeni Üzerine*, çev: A. Altınörs, İstanbul, Bilge Kültür Sanat yay., 2011, s. 31.

“I am a student/ Ben öğrenciyim ve انا طالب” kullanımları aslında fiil cümlesinden isim cümlesini geçişi simgelemekte,

“I waa a student/ Ben öğrenciydim ve كنت طالب” kullanımları ise geçmiş isim cümlesi olarak vermektedir. Bu açıdan bakıldığında, tabiatın *fiil cümlesi kurgusunda* yaratıldığını, öte yandan *isim cümlesi kurgusu* ile birlikte rasyonel bir yapıya dönüştüğünü söylemek olanaklıdır.

“Ben öğrenci olurum” anlam kurgusundan hareketle “Ben öğrenciyim” kurgusuna dönüşen anlam içeriği hem rasyonel dönüşü simgelemekte hem de bireyleşen bir insanoğlu kavramını gündemimize getirmektedir. Böylelikle bireyselleşen insanoğlu, dünyayı hem kendisi hem de bizzat dünyanın kendisi açısından kullanışlı hale getirmenin yollarını aramaktadır. Bu arayış çabasının hala sürdüğünü ifade etmek, fiil cümlesinden bireysel olarak isim cümlesine ermenin de önemini yansıtmaktadır.

Aslında konuyu açıklamak basittir: Zira Geçmiş/Past/Mazi yapısıyla “dı-di/was-were/كان” fiilini olmadığını düşünmek, aslında *olmak (to be)* fiilinin de olmaması anlamına gelmektedir. Bir diğer deyiş, yaşamın yaratmadan bir önceki aşamada kalması anlamını içerecektir. Bu noktayı her bir akademisyen kendi düşünce dünyasına göre, farklı bir anlayışa göre değerlendirebilir ve *yaratmadan bir önceye* çeşitli anlam içerikleri yükleyebilir. Bana *tarihsizlik* olarak değerlendirilmesi gereken görüntü, bir başkasına göre *eylemsizlik* olarak görünebilir. Fakat bunların hiçbiri sonucu değiştirmeyecektir.

Bu şekilde bir araç olarak olmak (to be) fiilinin varlığı ildeki zorunluluğu göstermektedir. Bu zorunluluk, gerek yaratma noktasında (ol) kurgusundan hareketle⁵¹ tabiatı ve insanı ve gerekse fiil cümlesinden isim cümlesine dönüşümle birlikte dili kapsamaktadır. Bu açıdan dilde zorunlulukların bulunduğu bahsetmek dilin doğasını açıklamada bize yardımcı olacaktır.

Benzer şekilde dilin yapısal zorunlulukları olarak sorulardan da bahsedebiliriz: Kim, ne, nerede, ne zaman, nasıl, niçin/neden, kaç ve hangi soruları bizim düşünce biçimimizi şekillendirmektedir. Burada bu soruların anlam içeriklerinden ziyade yapısal içerikleri üzerinde durmalıyız.

- Kim ve ne soruları özne ve nesne sorularıdır. Eylemin çevresini oluşturur. Biz bu sorularla eyleme anlam katarız. Bir başka deyişle eylem anlam katmak zorundayız.

- Diğer sorular ise tümleç sorularıdır. Özne ve nesne ile şekillenen yapıya yer, zaman ve sebep vs. gibi unsurları veririz.

⁵¹ Yâsîn, (36), 83.

Bu sorulardan hareketle de bir zorunluktan bahsetmek olanaklıdır. Bu temel paradigmların varlığın ya da yaratmanın başından itibaren aynı olması ve (aynı) olarak kalması aslında dilin doğasındaki eş değerler varlığı göstergesidir. Kısaca bütün dillerde fiilin etrafı *ne* ve *kim* soruları ile şekillenmektedir.

Bu şekillenmenin ilk yaratmaya, varlığın ilerlemesine ve kemale ermesine, tarihin oluşumuna katkıları farklı çalışmaların konusudur; dolayısıyla bu çalışmanın sınırlarını aşmaktadır. Buradaki amacımız, olmak (to be) fiilinden hareketle dildeki zorunluluklara değinmektir. Söz konusu zorunluluklar dilin şekillenişini gösterirken bir taraftan, diğer taraftan farklılaşmanın yönüne de işaret etmektedir.

SONUÇ

Dilin ilk hâlinde ne adların ne de fiillerin var olduğunu söylemek, sadece adların ve fiillerin olduğunu söylemek kadar yanlıştır.⁵² Bu noktalar birbirine çok yakın, tezahürler hemen hemen eş zamanlı olabilir; ama ayrı ayrı oldukları kesindir ve eski dil ekolünün şu ilkesi asla akıldan çıkarılmamalıdır: “Bütün diller, tek bir dilin "diyalektleridir.”⁵³ Demek ki şöyle sorulamaz: İnsan, dili icat ettiyse neden artık icat etmiyor? Cevabı çok kolaydır: Çünkü dilde artık icat edilecek bir şey yoktur; yaratma çağı geçmişte kalmıştır.⁵⁴ Dili yalnızca duyumdan türetme arzusunda olanlar, idealara salt maddî bir kaynak tahsis etmek isteyenler kadar yanılığın içindedir. Duyum, şu hâlden bambaşka olabilecek olanı, değişken ve arızî olan unsuru, yani *kelimeleri* sağlar, ama o olmaksızın kelimelerin asla bir *dil* meydana getiremeyeceği rasyonel form, bir başka deyişle *gramer*, gerçek bir beşerî eseri vücuda getiren salt ve aşkın unsurdur.⁵⁵

Bu aşkın unsur, dilin kendi içerisindeki olgularından bağımsız düşünülemez. Dolayısıyla dile farklı parçaların farklı ortamlarda istemsizce bir araya gelmesinin unsurları olarak değil, bir bütünün farklı yazılımları olarak bakmak gerekmektedir. Çalışmamıza konu edindiğimiz *olmak* (to be) fiilinin farklı versiyonlar ile aynı işlevi görmesi bunun kanıtı niteliğindedir.

Dillerin kendi tarihleri, çeşitli unsurların takdim, karşılaşma ve konuşmasından ibarettir. Bu tarihin ne kendine özgü yasası ne hareketi ne de gerekliliği vardır. Örneğin Yunan dili nasıl oluşmuştur? Yunan dilinin ilk tabanına çok miktarda parçacıklar ve diyalektler yükleyenler, Fenikeli tüccarlar, Frigyalı, Makedonyalı ve İlliryalı maceracılar, Galatlar, İskitler, sürgün veya kaçak çeteleri olmuştur. Fransızcaya gelince, bu dil Latince ve Gotça adlardan,

⁵² Renan, *Dilin Kökeni*, s. 100.

⁵³ Renan, *Dilin Kökeni*, s. 129.

⁵⁴ Renan, *Dilin Kökeni*, s. 154.

⁵⁵ Renan, *Dilin Kökeni*, s. 83.

Keltçe deyim ve inşalardan, Arapça tanımlık ve rakamlardan, İngilizce ve İtalyancadan, icabında yolculuklardan, savaşlardan veya ticari ilişkilerden alınma kelimelerden meydana gelmiştir. Bunun anlamı, dillerin, göçlerin, zafer ve bozgunların, maceraların, alışverişlerin etkisiyle geliştikleri, ama bu gelişmeye asla, kendiliklerinden sahip olacakları bir tarihselliğin yol açmadığıdır. Diller, hiçbir iç açıklama ilkesine boyun eğmezler; temsilleri ve bunların unsurlarını bir hat boyunca açıklayanlar dillerdir. Eğer diller için pozitif bir zaman varsa, bunu dışarıda, tarih cephesinde değil de kelimelerin düzenlenişinde, söylemin oyuğunda aramak gerekir.⁵⁶

KAYNAKÇA

Ağarı, Murat, “Dilin Doğuşu Üzerine Mütalaalar”, *Karabük Türkoloji Dergisi*, Cilt/Sayı: 5-1 (2022), Karabük 2022, ss: 37-78.

Aydınlı, Yaşar, *Fârâbî'nin “el-Fusûlu'l-Hamse” Adlı Eseri: Tahlil ve Çeviri Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 27 (2018/1), ss: 17-72.

Aysever, R. Levent, “Kratylos: “Adların Doğruluğu ve Bilgi”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi 2002 / Cilt: 19 / Sayı: 2*, ss: 155-156.

Banguoğlu, Tahsin, *Türkçenin Grameri*, İstanbul 1974.

Civelek, Yakup, “VII.-XI. Yüzyıl İslam Dil Olgusuna Yaklaşımlar ve Batılı Dilbilimcilerle Mukayesesi”, *YYÜ İlahiyat Fakültesi Kur'an ve Dil-Dilbilim ve Hermenötik Sempozyumu*, Van 2001, ss: 220-221.

Cündioğlu, Düccane, *Kur'an, Dil ve Siyaset Üzerine Söyleşiler*, İst. Kitabevi yay. 1998.

Çağlayan, Harun, “Rasyonalizm Bağlamında Dilbilim ve Din Dili İlişkisi”, *EKEV Akademi Dergisi*, 2014, Yıl: 18 Sayı: 58, ss: 41-58.

Çapak, İbrahim, “Sokrates ve Gazali'ye Göre Dil'in Menşei”, *Dini Araştırmalar*, C: 6, s: 18, ss: 65-74.

Demir, Ramazan, “İbn Hazm'a Göre Dilin Menşei ve İlk Dil Problemi”, *Usûl*, 10 (2008/2), ss: 107-124.

Demir, Ramazan, *Arap Dilbilimcilerine Göre Dilleri Kaynağı Meselesi*, Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Ün. Sos. Bil. Enst., İstanbul 2008.

Durusoy, Ali, “Aristoteles'ten Gazzali'ye Klasik Mantıkta Anlam Kuramı”, *M. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 28 (2005/1), s. 37-52.

Fârâbî, *İhsa'ül-Ulûm-İlimlerin Sayımı-*, çev: A. Ateş, İstanbul, MEB yay., 1990.

Faruki, İsmail R., *Bilginin İslâmleştirilmesi-Genel Çalışma Planı ve İlkeler-*, çev: F. Kuru, İstanbul, Risale yay., 3. Bsk. 1995.

Foucault, Michel, *Kelimeler ve Şeyler- İnsan Bilimlerinin Bir Arkeolojisi-*, çev: M. A. Kılıçbay, Ankara, İmge yay., 2.bsk., 2001.

⁵⁶ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*, ss: 145-146.

- Goichon, A. M., *İbn Sinâ Felsefesi ve Ortaçağ Avrupasındaki Etkileri*, çev: İ. Yakıt, İstanbul, Ötüken yay., 1993.
- Herodotos, *Tarih*, çev: M. Ökmen, İst., Türkiye İş Bankası Yay., 20. bsk. 2021.
- Hewes, Gordon Winan, *Dilin Doğuşuna İlişkin Kuramlar*, çev: H. Boynukara-B. C. Tanrıtanır, YYÜ Fen-Edebiyat Fak. yay., ty.
- İbn Haldun, Mukaddime, Haz: S. Uludağ, İstanbul, Dergâh yay., 2021.
- Korkmaz, Zeynep, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Ankara 1992.
- Küyel, Mübahat Türker, *Fârâbî'nin Peri Hermeneias Muhtasarı*, Ankara, AKM yay., 1990.
- Küyel, Mübahat Türker, *Aristoteles ve Fârâbî'de Varlık ve Düşünce Öğretileri*, Ankara, AÜDTCF yay., 1969.
- Özdem, Ragıp, *Dil Türeyişi Teorilerine Toplu Bir Bakış*, Ankara, 1944.
- Platon, *Kratylos*, çev: F. Akderin, İst. Say yay. 2015.
- Renan, Ernest, *Dilin Kökeni Üzerine*, çev: A. Altınörs, İstanbul, Bilge Kültür Sanat yay., 2011.
- Sönmez, Mustafa, “Kelâmcılara Göre Dillerin Kaynağı Problemi ile İlgili Tartışmalara İlişkin Bir Değerlendirme”, *Kelam Araştırmaları*, 8:1 (2010), ss: 183-210.
- Torun, Tuğba, “Varlık ve Dil”, *Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C: III, S: 2, Y: 2019, ss: 95-104.
- Özalan, Uluhan, *Türk Dilinde Cevheri Ek Fiil*, Basılmamış Doktora Tezi, Sakarya, Sakarya Üniv. Sos. Bil. Ens., 2014.